הלכה · משנה תורה · מפרשים · שורשי הים · ספר זרעים

שורשי הים על משנה תורה, הלכות מעשר שני ונטע רבעי

רבי יצחק מאיו

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

שורשי הים על משנה תורה, הלכות מעשר שני ונטע רבעי

רבי יצחק מאיו

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/שורשי-הים-על-משנה-תורה-הלכות-מעשר-שני-ונטע-רבעי/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611161024 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
הלכה ה 4
פרק ט 13
הלכה ב 13

פרק א

הלכה ה

שורש אתרוג בשביעית אי אזלינן בתר חנטה וכן **האתרוג בלבד משאר פירו' האילן הרי הוא כירק והולכין אחר לקיטתו בין למעשר בין לשביעית כו'**. ע"כ. משנה פ"ב דמס' בכורים והובא מתני' זו בפ"ק דקידושין ד"ב ע"ב על מה שהקשה בגמ' עלה דמתני' האשה נקנית בשלש דרכים פריך ליתני שלשה ושקיל וטרי בגמ' שם ולבסוף פריך והא דתנן אתרוג שוה לאילן בג' דרכים ליתני דברים ומשני משום דבעי מתני סיפא ולירק בדרך אחד כו' ע"כ.

ואיכא למידק אמאי לא אקשי מרישא דהך מתני' דקתני תרומת מעשר שוה לביכורים בשתי דרכים דהשתא לא מצי משני משום דבעי מיתני סיפא ולירק בדרך אחד דהא לא תני תרתי משום חדא תרומה ואתרוג משום ירק ומצינו להרב הליכות עולם ד"ק ע"ב שכתב וז"ל סוגיית הגמ' בהרבה מקומות להקשות ממשנה שיש לדחות בנקל ולתרץ והדר תו מקשה ממשנה שאין לדחות בריש קידושין והתנן אתרוג שוה לאילן בג' דרכים ליתני דברים ומרישא דהך הו"ל לאקשויי דקתני תרומת מעשר כו' אלא שמפני שאותה של אתרוג נדחית בנקל כדדחי לה התם מה שאין רישא נידחית בכך מש"ה פריך מינה שדרך הגמ' להקשו' תחילה דבר שיש לדחו' ולתרץ וכן בכל דוכתי עכ"ל ולפי דבריו אלו לא ידענו אמאי בתר דמשני תלמודא להיא דאתרוג דתני הכי משום סיפא לא אקשי מרישא דמתני' דתרומת מעשר ומקשי ממתני' דכוי דמתנייא בתר הכי ואולי משום דדא ודא חדא היא אקשי מינה ועיקר טעמו לא נאמר אלא למאי דלא אקשי מינה תחילה מקמיה ההיא דאתרוג ודוק.

והנה התוס' שם בד"ה אתרוג שוה לאילן כתבו וז"ל פי' הקונט' כו' ויש לנו נפקותא בדבר כו' אבל נטע אין רבעי ואפילו מדרבנן דכל המקל בארץ הלכה כמותו בח"ל ע"כ ולזה הסכימו התוס' והרא"ש והר"י בר"פ כיצד מברכין ולזה הסכים הר"ן בפ"ק דר"ה ובסוף פרק קמא דקידושין ואולם הר' יונה בפ' כיצד מברכין כתב ע"ש ר"י דלא אמרו כל המקל בארץ הלכ' כמותו בח"ל א"ד גבי צלף אבל בשאר דוכתי לא יע"ש ואין כונתו לומר דוקא גבי צלף דהא אשכחן נמי בשבת פ' תולין דקל"ט ע"א גבי כלאי הכרם דאמרו הכי אלא כונתו לו' דלא אמרי' בכל דוכתי אלא היכא דאשכחן לתלמודא בהדייא דקאמ' הכי ודעת רבי' בפ"י מה' מ"א דאין דין רבעי בח"ל כלל ואפי' בכרם ומרן בש"ע הל' ערלה סי' רצ"ד ס"ז לא הביא אלא סברת ר"י שהביא הר' יונה דרבעי נוהג אף בח"ל ואף בנטע וסברת רבינו ז"ל באחרונה ושמעתי מפי קדוש מו"ה המובהק מהר"י נוניש נר"ו

שהקש' דבסי"ז הסכים לסברת הרא"ש ז"ל דאין דין מבריך ומרכיב בח"ל בערלה וטעם הרא"ש ז"ל הוא משו' דכל המקל בארץ הלכה כמותו בח"ל דקי"ל כר"א בן יעקב בח"ל דדריש ונטעתם נטיעה דוקא ולא מבריך ומרכיב יע"ש עיין בסוף פ"ק דקידושין דל"ט ואיך לא חש לס' האומרים דלא אמרו כל המקל בארץ אלא דוקא צלף והיא הסברא ראשונה שהביא כאן בס"ז וכעת צריך ישוב קצת כ"ע התוס' שם ואי מדרבנן כ"ע מודו דנוהג בשאר אילנו' ה"ה בח"ל דרבעי נוהג מדרבנן כו' ע"כ והקשה מו"ה הנז' דבסוף פ"ק דקידושין דל"ט אמרינן דכלאי זרעים אינו נוהג בח"ל ואפי' מדרבנן משום דבארץ לא אסיר בהנאה ואף גבי כרם רבעי נמי דלא אסיר בהנאה בארץ דומייא דמעשר שני דמיניה ילפינן ליה למה יאסר מדרבנן בחוצה לארץ ואיהו מפרק לה דבהנאה דנקט תלמודא התם לאו דוקא דהא באכילה נמי שרי כלאי זרעים בארץ כמו שכתב רבינו בפ"א מה' כלאים אלא אגב דבכלאי הכרם נקט אסיר בהנאה קאמר נמי גבי כלאי זרעי' דלא אסיר בהנאה וא"כ כרם רבעי דבארץ אסיר באכילה אסיר בח"ל מדרבנן את"ד.

כ"ע ומה שפי' הקונט' כו' ולא דק כו' עכ"ל הנה התוס' בפ"ק דר"ה די"ד ובפ' לולב הגזול דל"ט הקשו קושייא זו ותירצו דהא דאזלינן בירק בתר לקיטה היינו כשלא נגמר גידולו בשישית אבל נגמר גידולו בשישית שרו ושוב הוקשה להם שם וז"ל ומיהו קשה מאתרוג דבסמו' דאמר הכא באתרוג שחנטו פירותיו קודם ט"ו דאידך שבט ומשמע משום דמספקא ליה אי אזלינן בתר חנטה באתרוג כר"א או בתר לקיטה כר"ג אלמא דאזלינן בתר לקיט' אע"ג דנגמר הפרי כבר דהרי חנט בשבט של שנה שעברו ולא נלקט עד שבט אחר עכ"ל ודבריהם תמוהים דכיון דהחנטה היה קודם ט"ו בשבט והלקיטה אחר ט"ו בשבט שפיר נהג בו שני עשורים מספקא אי אזלינן בתר חנטה למעשר כר"א או בתר לקיטה כר"ג ואף דעובדא דר"ע הוה שלקטו אחר שנה שלימה משעה שחנט כבר אמרו בגמ' דמעשה שהיה כך היה וה"ה קודם ועוד דס"ס כיון דבשנה שחנט לא נגמרו הפירי שפיר אזיל בתר לקיטה אפילו לקטו אחר זמן רב וכבר עמדו בזה רש"ל והח"ה והמע"ח ודברי מהר"מ בן חביב בזה יש בהם מן הקושי ומו"ה נר"ו אמר דהתוס' ז"ל קשייא להו מדרבינא דאמר בתר הכי פריך ותני לא אחד בשבט היה אלא ט"ו בשבט היה דמשמע דלא חדית טפי מר' חנינא דלקיטה היה בט"ו בשבט ולא קודם אבל במ"ש ר' חנינא דהחנטה היה קודם ט"ו בשבט דאידך שבט דאשתקד לא אכפת ליה מידי דלא למימר הכי וע"ז הוקשה להם שפיר דא"כ נמצא דקודם ט"ו בשבט של שנת הלקיטה הרי נגמר הפרי דשעת חנטה עד שעת הלקיטה יש יותר משנה ואיך אזל בתר לקיטה למעשר את"ד ולדידי מ"ש רש"ל ז"ל בזה הן הן אמיתות כונת דברי התוס' וידוקדק לפי דרכו

מ"ש ומשמע משום דמספקא ליה כי לכאורה לא ידענו משמעות זה מהו כי בפירושא איתמר בגמ' וע"פ דרכו הנה נכון יע"ש.

כתבו עוד התוס' שם בא"ד וההיא דפרק מקום שנהגו בספיחים שגדלו בשביעית ואליבא דר"ע כו' הנה הרב מע"ח בפ' מקום שנהגו כתב וז"ל ק"ק לר"ע דס"ל דספיחים אסורים בשביעית ואפילו קודם הביעו' והא כתיב והיתה שבת הארץ לכם לאכלה דבשלמא הא דכתיב את ספיח קצירך לא תקצור ל"ק לחכמים די"ל כמו שפי' רש"י בפרשת בהר לא תקצור מן המשומר אבל אתה קוצר מן המופקר אבל לר"ע קשה והעולם מיישבין זה דר"ע דס"ל דספיחים אסורים היינו מן המשומר אבל מן המופקר ה"נ דמותר והוא ז"ל דחה דבריהם דא"כ לרבנן דר"ע קודם הביעור אפילו מן המשומר מותרים וכתוב דאומר את ספיח קצירך לא תקצור צריך לדחוק דמיירי לאחר הביעור והוא דוחק ועוד דבהדייא כתב הרא"ם בפ' בהר דלר"ע אסורים בכל ענין לכך נראה לי דר"ע מפרש קרא דוהיה שבת הארץ לכם לאכלה בפירות האילן כו' יע"ש וישוב העולם שכתב הרב ז"ל ודחאו בשתי ידים מצינו להם סמוכות בדברי התוס' פ"ק דר"ה ד"ט ע"א ד"ה וקציר של ז' כו' שכתבו וז"ל דוקא אורחיה אסור לקצור אבל על ידי שינוי מותר אפי' בשביעית כדאיתא בת"כ דדריש ואת ענבי נזירך לא תבצור כדרך הבוצרים והא דתניא בת"כ מן המשומר אי אתה בוצר אבל אתה בוצר מן המופק' מופק' נמי לא שרינן אלא ע"י שינוי ומשומ' אפי' ע"י שינוי אסו' עכ"ל הרי שכתבו דאפי' לר"ע דקאמ' קרא דבחריש ובקצי' תשבות מיירי בקציר של שביעי היוצא למוצאי שביעי דע"י שינוי שרי ואפי' בשביעית וע"כ לומר דטעמא דידהו משום דמשמע להו דע"כ לא אסר ר"ע אלא מן המשומר ולא מן המופקר ולהכי ע"י שינוי דמחזי כהפקר שרי ומיהו לדידי הא ודאי בורכא היא דאין כונת התוס' לומר הכי גבי ספיחים של קציר אלא לגבי פירות האילן דהא הת"כ דמייתו הם ז"ל מיירי בענבים דהכי דרשו גבי ואת ענבי נזירך לא תבצור כדרך הבוצרים אבל קרא דאת ספיח קצירך לא תקצור מיירי לעולם ואפי' קוצר שלא כדרך קצירה דאל"כ אמאי לא דרשו זה בקרא דאת ספיח קצירך לא תקצור ושיעור דבריהם כן הוא דתחילה כתבו דאף לר"ע דדריש בחריש ובקצי' בקצי' של מוצאי שביעי' לא אסר אלא שלא ע"י שינוי אבל ע"י שינוי שרי במוצאי שביעית דומייא דפירות האילן בז' דע"י שינוי שרי כדדריש בת"כ גבי קרא דואת ענבי נזירך וא"כ אית לן למימר דע"כ לא אסר קרא קציר של מוצאי שביעי' אלא דומייא דפירו' האילן בשביעי ולא דומייא דקציר של שביעית והמכריחינו לומר כן הוא הסוגיי' שבפ"ק דמנחות ד"ה דהוה בעי למילף בברייתא דטריפה אסורה לגבוה מק"ו דבעלת מום דשרייא להדיוט ודחי מנח' העומר תוכיח דאסיר להדיוט ושרי

לגבוה ופרכינן בגמרא מה למנחת העומר שכן מתרת החדש ומוקי לה בשביעית דאסי' החדש ואפי"ה שרי מנחת העומר ופרכינן דאכתי מתרת ספיחי שביעית ומשנינן כר"ע דאסר ספיחי שביעית יע"ש והשתא אם איתא דספיחי שביעית לר"ע שרו מן המופקר וע"י שינוי אכתי לא משני מידי דהא שרו ספיחים אלו ע"י מנחת העומר אלא ודאי דלר"ע לעולם אסיר ועיין להר"ש בפ"ט דמסכת שביעית סוף משנה ראשונה.

ומה שכתב הרב מע"ח ז"ל דלר"ע קרא דוהיתה שבת הארץ מיירי בפירו' האילן כי היכי דצ"ל לדידיה קרא דולבהמתך ולחיה אשר בארצך דדרשינן כלה לחיה כו' עיין להר"ש שם בפ"ט דשביעית שכתב כן וכן מתבאר מדברי התוס' בפ' אלו עוברין דנ"ו דלר"ע פירות האילן שרו בשביעית ולא אסר אלא בספיחין של קציר דוקא וכיון שכן יש לתמוה על הרב קרבן אהרן שכתב בפ' בהר עלה דאמרינן התם את ספיח קצירך לא תקצור מכאן סמכו חכמים על הספיחים שיהיו אסורים בשביעית ואת ענבי נזירך לא תבצור מן השמור בארץ אי אתה בוצר אבל אתה בוצר מן המופקר לא תבצור כדרך הבוצרים כו' כתב הוא ז"ל וז"ל מכאן סמכו לפי שאין איסור ספיחין מן התורה אלא מדרבנן לזה אמר דעל קרא דא סמכו חכמים לאסור אותם ולזה לא אמר מכאן אמרו או מכאן למדו אבל הרמב"ן והרא"ם סברי דברייתא זו אתייא כר"ע דאמר דלא תקצור בכל אופן משמע ומ"ש לא תבצור כדרך הבוצרין אתייא אליבא דחכמים ופלוגתייהו מייתי בפ"ק דקידושין בקרא דהן לא נזרע עכ"ל וכל דבריו תמוהים דמ"ש תחילה דלפי שאין איסור ספיחים אלא מדרבנן לכך אמר מכאן סמכו ולא אמר מכאן למדו לא אדע שכו'ל מה יענה הרב להה'יא דלקמן גבי קרא דהן לא נזרע דקאמר ר"ע מכאן סמכו חכמים על הספיחים אע"ג דלדידיה אסורים מן התורה. ואולי יאמר דאגב הך דהכא דנקט האי לישנא כיון דהוי דרבנן נקט נמי התם כי האי לישנא אע"ג דהוי דאורייתא גם מ"ש עוד דלדברי הרמב"ן והרא"ם דמפרשי לה כר"ע מ"ש לא תבצור כדרך הבוצרים אתיא כחכמים דהא לר"ע אסורין לעולם הוא דבר מתמיה שהרי כבר כתבנו דאף ר"ע אזיל ומודה בפירות האילן דשרו בז' וקרא דלא תבצור דמיירי בענבים שפיר מדריש לדידיה כדדרשי ליה רבנן ואין ספק דמשו"ה כתבו הרמב"ן והרא"ם דהך דרשא דת"כ אתי אליבא דר"ע דאי כרבנן אמאי לא דרשו הך דרשא דלא תבצור כדרך הבוצרים גבי קרא דואת ספיח קציך לא תקצור אם לא דאתי כר"ע דספיחי שביעית אסו' לעולם דהשתא לא מצי למדרש הכי אלא דוקא גבי לא תבצור דמיירי בפירות האילן באופן שדבריו תמוהים ומ"מ דבריו יש להם סמוכות מדברי התוספות בפ"ק דר"ה ד"ט ד"ה וקציר וכבר עמדנו על דבריהם ועיין בדברי מרן כ"מ ז"ל פ"ד מה' שמיטה שגם הוא ז"ל סובר כדברי הרב

ק"א דהך ת"ך אתי כרבנן דר"ע.

ולענין הלכה רבינו בפ"ד מהלכות שמיטה פסק כרבנן דר"ע דאין הספיחין אסורין מן התו' אלא מדרבנן ואיכא למידק למה לא פסק כר"ע דבפסחים פרק א"ע דנ"א משמע דהלכה כר"ע דמוקמינן פלוגתייהו דר"ש ורבנן גבי ספיחי כרוב אליבא דר"ע ואמרינן התם דא"ל ר"י ן' לקוניא ן' אלעזר ספיחי כרוב בפני אכיל שלא בפני לא תיכול דהלכה כרבנן דר"ש אליבא דר"ע ותו איכא למידק שרבינו לא חילק בין ספיחי כרוב לשאר ספיחין וכתב דכולן אסורים ואילו מאותה סוגיא משמע דלרבנן דר"מ ספיחי כרוב מותרין דלדידהו הוי גזרה לגזרה דמש"ה הוצרכו לאוקומי פלוגתייהו דר"ש ורבנן אליבא דר"ע לפי' ר"ת בספיחי ז' ולפי' רבינו נסים בספיחי שביעית היוצאין למוצאי ז' ובשניהם כתב רבינו שם בפ"ד דכולם אסורים ומפי מורי הרב מהרי"ן ז"ל שמעתי דרבינו קשיתיה לדידיה קושית הר"ש בפ"ט דשביעית דכיון דספיחי' אסו' היכי קתני מתני' הפיגם והירבוזין וכן ההיא מתני' דהאומר לחבירו הילך איסר זה ולקט לו ירק וכן ההיא דפ"ז לוקח ירקות שדה ובנו מוכר על ידו דכולהו שרו ספיחין בז' והר"ש שם נדחק דמיירי בספיחין של ערב שביעית שנכנס לז' אמנם רבינו ז"ל לא ניחא ליה בהכי ומשמע ליה דכולהו הני מתני' אתו כרבנן דר"ע דס"ל ספיחין אסורים מדרבנן משום גזרה שמא יזרע ויאכל ויאמר שהן של ספיחין ולהכי כל שהן ספיחין שאין דרך בני אדם לזורען כגון הגדלין בנהרות ובמדברות לא גזרו עליהן כמ"ש בפ"ד מה' שמיטה ובהכי איירו כל הני מתני' וכ"כ הרמב"ן בפירוש התורה בפ' בהר ע"פ את ספיח קצירך אחר שכתב תירוץ הר"ש לכל הנהו מתני' דלעיל כתב וי"א דכל אלו הנזכרים וכיוצא בזה שאין דרך בני אדם לזורען אבל הן מאליהן יוצאים בהרים ובנהרו' אין בהם איסור ספיחין כלל אעפ"י שצמחו בז' שלא גזרו אלא בנזרעין כדי שלא יבא לזורען כו' עכ"ל וזו היא שיטת רבינו שכתבנו אמנם לר"ע דס"ל דאיסור ספיחין מן התורה אין לחלק ביניהם וכיון דכל הנהו מתני' אתו כרבנן דר"ע קבע הלכתא כוותייהו ולדידיה משמע ליה דמש"ה אוקי תלמודא לר"ש ורבנן כר"ע דאי ס"ל כרבנן דר"ע לא הו"ל לאפלוגי בספיחי כרוב לבד דאף בפיגם והירבוזין וכל הנהו דמני במתני' נמי איבעי להו לפלוגי אי גזרינן בהו אטו שאר ספיחין או לא ומש"ה הוצרך תלמוד' לאוקומי לר"ש ורבנן אליבא דר"ע והשתא לדידן דקי"ל כרבנן דר"ע דגזרו בכל הספיחין משום גזרה דשמא יזרע בז' אית לן למפסק כרבנן דר"ש דאסרו בספיחין ואפי' בספיחי כרוב אע"ג דדמו לאילן משום גזירה דשמא יזרע את"ד מו"ה נר"ו.

ולדידי נ"ל דרבינו משמע ליה דמש"ה קאמר תלמו' וכולהו אליבא דר"ע משום דאליבא

דר"ע דוקא הוא דאיכא למימר דבספיחי כרוב שרי כיון דדמי לאילן דאיהו נפקא ליה איסור ספיחין מקרא דהן לא נזרע וכן מקרא דואת ספיח קצירך ומש"ה איכ' למימר דספיחין דזריעה וקצירה הוא דאסר הכתוב ולא ספיחי כרוב שדמו לאילן אבל לרבנן דר"מ דאיסור ספיחין אינו אלא משום גזרה שמא יבא לזרוע כשיטת רבינו מהיכא תיתי לחלק בין ספיחי כרוב לשאר ספיחין וכיון שהוא ז"ל קבע הלכתא כרבנן דר"ע לא חילק ביניהם.

עוד כתבו התוספות שם בא"ד והשתא לז' שוה לירק דאי כירק אזלינן בתר רוב גדול עכ"ל. הנה הר"ש בפ"ט ממסכת שביעית דחה שיטה זו מהא דאמרי' בפ"ק דר"ה לקט לו ירק ערב ראש השנה עד שלא תבא השמש וחזר ולקט משתבא השמש אין תורמין ומעשרין מזה לזה וכה"ג נמי תניא התם גבי אתרוג בתר לקיטה משמע שהכל תלוי בלקיטה ולא בגדול ושוב כתב דשמא יש לחלק בין למעשר בין לשביעית יע"ש וע"פ דבריו ז"ל בין תבין דברי מרן כ"מ בפ"ד מה' שמיטה הלכה י"ב במ"ש הירק בשעת לקיטתו כו' פ"ק דר"ה אמרינן הכי לענין תרומה ומעשר ומשמע לרבינו דה"ה לענין ז' עכ"ל ולכאורה יש לתמוה למה זה הוצרך הרב ללמו' דין שביעית מדין מעשר והוא מבואר במשנתינו לענין ז' ששנינו אתרוג שוה לאילן בג' דרכים לערלה ולרבעי ולשביעית כנראה בהדיא דמשו' דשוה לאילן הוא דאזלינן בתר חנטה לשביעית משא"כ בירק דאזלינן ביה בתר לקיטה אמנם ע"פי האמור שפתי מרן ישמרו דעת שהוא ז"ל דקדק בדברי רבינו שדעתו כדעת הר"ש דבירק אזלינן בתר לקיטה ולא בתר רוב גדול שהרי אחר שכתב בהל' י"א גבי האורז והדוחן כו' דאזלינן בהו אח' גמר פרי כת' דין זה בירק אחר לקיטה ואי ס"ל דאזלי' בתר רוב גדול הו"ל לכתוב דין זה בדין האורז ששניהם שוים דהיינו גמר פירי אלא ודאי דלדידיה דרבינו ז"ל משמע ליה דבירק אזלינן בתר לקיטה ולא בתר רוב גדול וזה לא שמענו ממתני' דאתרוג שוה לאילן וכמ"ש התוס' אלא מההיא דפ"ק דראש השנה דאתמר לענין מעשר וכסבר' הר"ש ולהכי ציין הוא ז"ל אותה סוגייא דפר"ק דר"ה דמינה משמע הכי כמ"ש הר"ש ז"ל ודוק.

עוד כתבו התוספות שם בפ"ק דקדושין ד"ג ד"ה מה ירק כו' ואע"ג דמעשר ירק דרבנן כו' הנה שיטת רש"י והתוספות הכא ובדוכתי טובא דמעשר ירק ואילן הוא מדרבנן ואיכא למידק מעובדא דר"ע דמייתי תלמודא בפ"ק דראש השנה די"ד שליקט אתרוג בא' בשבט ונהג בו שני עשורין לדעת ת"ק דברייתא משום דמספקא ליה אי הלכה כב"ש דראש השנה לאילנות בא' בשבט או כב"ה בט"ו בשבט ולכך נהג בו שני עשורין מספקא ולדעת ר"י בר יאודה משום דמספקא ליה אי הלכה כר"ג דאתרוג לענין מעשר אזלינן ביה בתר

לקיטה כירק או כר"א דבתר חנטה ולהכי מספקא עשר שני עשורין והשתא כיון דמעשר פירות דרבנן הוא הא קי"ל ספקא דרבנן לקולא ולמה זה עשר שני עשורין ואין לומר דמשום דמעשר אית ליה עיקר מן התורה החמירו בספקו על דרך שכתבו התוספו' בפ"ק די"ט לענין אין מבטלין איסור יע"ש שהרי כתב הר"ב מ"ל בפ"ד מה' בכורות דלענין ספקא דרבנן לקולא לא אמרינן הכי יע"ש בתוך התשובה ולשיטת הר"ב של"הג הביא דבריו מרן החבי"ב בספר כנ"הג א"ח סימן ק"ס בכללי ספקא דרבנן לקולא דמשמע ליה דכל דמאי דמספקא לן מאי אמור בה קמאי אזלינן אפילו בספקא דרבנן לחומרא ניחא דהתם נמי אמרינן דר"ע ספוקי מספ"ל מאי קא' ב"ה אי בא' בשבט אי בט"ו בשב' וכיון דמספ"ל מאי אמו' בה קמאי שפיר נהג בו שני עשורין ואע"ג דתלמוד' לא קאמר הכי דר"ע ספוקי מספ"ל מאי קאמרי ב"ה מתוך קושיא זו אפשר דה"ה דהוה מצי לאקשויי הא נמי וחדא מינייהו נקט אמנם לשיטת החולקים על הר"ב של"הג קשה מה יענו להא דהכא ואפשר דס"ל כשיטת הר"ן שכתב בפרק ע"פ שכתב גבי מאי דאמרינן התם והשתא דאתמר הכי ואתמר הכי כולהו בעו הסיבה וז"ל ואע"ג דבעלמא קי"ל איפכא אמרינן כל ספקא דרבנן לקולא כו' נ"ל דע"כ למעבד הסיבה בכולהו דאי נזיל לקולא אמאי נקל בהני טפי מהני ואי נקל בתרווייהו הא מעקרא מצות הסיבה לגמרי עכ"ל.

והשתא ניחא נמי הא דר"ע דמה"ט נהג בו שני עשורין ואף למ"ש הר"ב מש"ל ז"ל בפ"א מה' מגי' די"א דע"כ לא כתב הר"ן כן אלא דוקא כשהס' הוא בתקנת חכמים דאז כדי שלא תעקר תקנתם צריך לקיים בכל מאי דאפשר שתיקנו כגון במצות הסיבה דאי אמרת דדוקא קמאי צריכי הסיבה את"ל דתקנת חכמים היתה בכסי בתראי נמצא שנתבטל תקנת חכמים מכל וכל וכן איפכא אבל כשתקנת חכמים במקומה עומדת נהי דלא מהני טעמא דס' של דבריהם לפוטרם מכל וכל מיהו מהני האי טעמא להקל עליו בחדא ולחייבו בחדא דבהכי ניחא ליה מ"ש הר"ן בפ"ק דמגילה גבי עיירות המסופקו' שלא יקראו אלא בי"ד ולא בשניהם דומיא דהסיבה דארבע כוסות משום דתקנת חכמים קיימת וא"כ ה"נ כיון דתקנת חכמים במעשר פירות אינה נעקרת מכל וכל ובמקומה עומדת אכתי קשה למה נהג ר"ע שני עשורין דבחדא מינייהו סגי דומיא דקריאת המגילה גבי עיירו' המסופ' מיהו אכתי י"ל דנ"ד דמי להההיא דהסיבה דנהי דתקנת חכמים בענין מעשר פירות במקומה עומדת מיהו תקנה זו שתיקנו ג"כ שר"ה שלהם יהיה בא' בשבט או בט"ו בשבט למר כדאית ליה כי מספ"ל לר"ע מאי קאמרי ב"ה אי בא' בשבט או בט"ו בשבט מספקא אית ליה להחמיר ולנהוג בשניהם דהא אי עביד בחד מינייהו לבד את"ל דב"ה לא אמרו הכי נמצא תקנת ב"ה לענין זה נעקרת מכל וכל וכן לר"י בר יאודה

דמפרש טעמא דר"ע משום דמספ"ל גבי אתרוג אי אזלינן ביה בתר לקיטה כירק כדברי ר"ג או בתר חנטה באילן כדברי ר"א מספקא נמי נהג בו שני עשורין משום דאי עביד כחד מינייהו את"ל דהלכה כמ"ד איפכא נמצא תקנת חכמים בדבר זה נעקרת מכל וכל ודוק.

ודע כי לעיקר קושיית הר"ב מש"ל ע"ד הר"ן ממ"ש גבי עיירות המסופקות דמספקא אין קורין אלא בי"ד ולא בשניהם דומיא דהסיבה. היה אומר מורי ורבי הרב המו' מר יאודה אשכנזי הריני כפרת משכבו דשניא היא הא דעיירות דספק זה יכול היה להסתפק למתקני התקנה עצמה שאמרו שמוקפות חומה בימות יהושע ב"ן שיקראו בט"ו ושאינן מוקפות בי"ד ולא יתכן שבזמן ההוא לא היה עיר מסופק אצלם אם היא מוקפת מימות יאושע ב"ן או לא ואפי' לא היתה עיר בספק אצל מתקני התקנה כיון שהדבר מצוי שברוב הימים יפול בהם הספק אלו היתה דעתם דמספקא יקראו בשניהם היה להם לתקן כן בפי' כמו שתיקנו למוקפין בט"ו ולשאינן מוקפין בי"ד כך היה להם לתקן למסופקות בשני הימים ומדלא תיקנו אלא שני הימים הללו דוקא ש"מ דבכלל אלו היה העיר המסופקת משא"כ גבי הסיבה דהספק הוא אצלינו מאי אמור בה קמאי ולא אצלם להכי מספקא מחמרינן בשניהם אלו דבריו נ"ע ודפח"ח ועיין במ"ש אנן בעניותי'ן בספרי הקטן שרשי הי"ם ח"א שורש אין מע"המ דל"ב ע"ד וד"ך ע"ב.

עוד כתבו התוס' שם בא"ד ושמא י"ל דהא דאזלינן ביה בתר חנטה לשביעית היינו דוקא לחומרא כגון אם חנט בשביעית ונלקט בשמינית עכ"ל והקשה הרב עצמות יוסף דא"כ מאי פריך תלמודא בפרק לולב הגזול דל"ט ע"ב למאי דמוקמינן התם מתני' דהלוקח לולב מחברו ובשביעית נותן אתרוג במתנה בלולב של ששית הנכנס לשביעית ופרכינן א"ה אתרוג נמי ומשנינן אתרוג אזלינן ביה בתר לקיטה כירק והדר פריך והא בין לר"ג בין לר"א לענין שביעית אזלינן ביה בתר חנטה דתנן אתרוג שוה לאילן והשתא לפי דבריה' דמאי דאזלינן בתר חנטה היינו לחומר' מאי קושיא דהא שפיר מצי אתי ההיא מתני' כר"ג ומאי דאזיל איהו במתני' בתר חנטה היינו לחומרא וכמו כן הוקשה לו דבפ"ק דר"ה דט"ו אמרו דרבה ורב המנונ' ור"י ור"ל ס"ל דאתרוג בת ו' הנכנס לז' לעולם ששית ופטורה מן הביעור והוא ז"ל תירץ בזה דברים שאי' ראוים אליו ולמאי דק"ל מההיא דרבה ורב המנונא ישבו מן הישוב דודאי אף התוספות ז"ל לא כתבו דאזלינן בתר חנטה לחומרא אלא לר"ג דוקא דלדידיה הוא דק"ל אמאי אזיל בתר לקיטה למעשר ובתר חנטה לשביעית ואדרבא לענין שביעית הוה לן למיזל בתר לקיטה כיון דהקש דמה גורן ויקב לענין שביעית אתמר באם אינו ענין אבל לר"ע דלא שנא ליה בין מעשר לשביעית ובכולהו אזיל בתר חנטה כאילן ודאי דמעיקר דינא הוא ולא משום חומרא והשתא ההיא

דרבה ורב המנונא כותיה דר"א ס"ל ומש"ה אזלו בתר חנטה ואפילו לקולא וכן מבואר שם בדברי התוס' בד"ה יד הכל דמאי דמפרשינן טעמא דרבה דפטר באתרוג בת שישית הנכנס לז' משום שיד הכל ממשמשין אינו אלא לר"א דס"ל דאתרוג שוה לאילן לכל דבר דלמאי דסבר אבטולמוס משום ה' זקנים דאתרוג בתר לקיטה למעשר ואחר חנטה לשביעית והיא סברת ר"ג לא היה צרי' לטעם זה יע"ש ועיין.

ולענין הלכה רבינו בפ"ד מה' שמיטה ויובל לא השוה מידותיו שכתב דאתרוג בת ו' שנכנס לז' לענין מעשר חייב דאזלינן ביה בתר חנטה ולענין שביעית כתב דאזלינן ביה בתר לקיטה וחייב בביעור וטעמו ביאר מרן דמספקא ליה בין לענין מעשר בין לענין ז' אי הלכה כמ"ד בתר לקיטה או בתר חנטה ולהכי אזיל בשניהם לחומרא יע"ש ואינו מחוור שאם כדבריו דמשום ספקא אי אזלינן בתר לקיטה או בתר חנטה הוא שפסק שחייב במעשר א"כ למה זה בפר"א מה' מעשר שני לענין מעשר שני ומעשר עני פסק שאינו חייב אלא בא' משניהם בזמן הלקיטה או מעשר עני או שני ואלו בגמ' אמרינן דר"ע מש"ה נהג בו שני עשורין דמספק"ל אי כר"ג אי כר"א וכבר הוקשה לו כן למהר"מ ן' חביב בחידושיו לפרק לולב הגזול ולדידי ק"ל תו דאיך יתכן דמשום דמספ"ל אזיל לחומרא בשניהם דבשלמא לענין ביעור ניחא דמשום ספקא אזיל לחומרא ופסק דחייב לבער כדין פירות שביעי' אבל לפ"ז הי"ל לפטור ממעשר דהא בפ"ק דר"ה לפום מאי דלא אסיק אדעתיה אביי דטעמ' דרבה דפטר ממעשר באתרוג בת ששית הנכנס לז' משום דיד הכל ממשמשין בו קאמר בשלמא סיפא לחומרא ופי' רש"י הא דקאמרת בת שביעית הנכנס לשמינית פטורה מן המעשר וחייבת בביעור אע"ג דסתרה לרישא בבת ששית הנכנס לז' שאמרה פטורה מן המעשר אלמא אזלא בתר לקיטה לא קשיא דספו' מספ"ל אי אזלינן באתרוג בתר חנטה לענין ז' או בתר לקיטה כמעשר ואזלא לחומרא דשביעית דאורייתא וספקא דאורייתא לחומרא יע"ש ובדברי התוספות הרי דכל דמספ' חייב בביעור משום חומרא פטור מן המעשר ממילא וה"נ הי"ל לרבינו לומר שחייב בביעור ופטור ממעשר מספקא ועוד דאחר דכל הנהו אמוראי משמע להו דגבי אתרוג אזלינן ביה בתר חנטה לעולם איך מספ"ל לרבינו כמאן הלכתא.

אמנם הדרך הנכון בדעת רבינו הוא מ"ש מורי הרב המו' מהרי"ן שדעת רבינו הוא דהא דאמר ר"י ור"ל דאתרוג בת ששית הנכנס לשביעית לעולם ששית היינו לענין מעשר ולא לענין שביעית דאי לענין ז' נמי תיקשי ליה לר"י סתם מתני' דפרק לולב הגזול גבי הלוקח לולב מחבירו בשביעית דסתם לן תנא כמ"ד אתרוג בתר לקיטה לז' כדמפרשינן בגמ' ובעלמא פרכינן לר"י ומי אמר ר"י הכי והא אמר ר"י הל' כסתם משנ' והכא לא

חזינן לתלמוד' דפריך הכי כי ע"כ צרי' לומר דלענין מעשר הוא דקאמר ולעולם דקאמר היינו בין שהיה כפול בששית ונעשה ככיכר בשביעית בין שהיה כיכר בו' ונתגדל מעט בשביעי' כמ"ש מהר"מ ן' חביב בפרק לולב הגזול מיהו לענין שביעי' ס"ל לר' יוחנן דאזלינן לחומרא וחייב בביעור דהא לפום סתמא דפרק לולב הגזול אזלינן בתר לקיטה ולפום מתני' דבכורים משמע דבין לר"א ובין לר"ג לענין ז' אזלינן בתר חנטה ובעלמא כי אית לן תרי סתמי דסתרי אהדדי וליכא למימר סתמא קמייתא עדיפא או סתמא בתרא עיקר כי הכא דבתרי סדרי אין סדר למשנה ואזלינן לחומרא כמ"ש מרן המלך שלמה בספר יבין שמועה כלל ס"ג וה"נ אזלינן לחומרא לענין ז' וחייב ולענין מעשר הוא דקאמר ר"י דחייב ומיהו דוקא לענין מעשר דששית הנכנס לז' אבל לענין מעשר שני ועני ודאי דבתר לקיטה אזלינן והיינו ההיא דר"ג דבכורים ורבותינו שבאושא שאמרו דאתרוג בתר לקיטה למעשר ור' יוחנן לא נקט אלא באתרוג בת ששית הנכנס לז' דבהא דוקא הוא דאמר שמחייב במעשר מה שאין כן בשאר שנים דכיון שחייב במעשר דעני או מ"ב דיי בא' והשתא הא דאמר אביי בשלמא סיפא לחומרא עכ"ל דלרבה דוקא קאמ' דמהכא לא קשיא דמצית אמרת דהיינו לחומרא אמנם לר"י לא ס"ל הכי אלא משמע דאפ"ה חייב במעשר מספקא.

וכשאני לעצמי הנה מקום איתי ליישב ע"פ דרך זה דעת רבינו באופן אחר וליישב ג"כ מה שיש לגמגם עוד בדבריו בפ"א מה' מ"ב שלא כתב דאתרוג בת ז' הנכנס לח' דחייב בביעור דאזלינן בתר חנטה לחומרא וה"ט דמשמע ליה לרבינו דהלכה כסתמא דסוכה דאזיל בתר לקיטה לז' בין להקל בין להחמיר דסתמא דבכורי' לא חשיבא סתמא כיון דבפירושא אתמר דברי ר"ג ודברי ר"א ואע"ג דלשניהם משמע דאזלינן בתר חנטה לא חשיבא סתמא הואיל ולאו בסתמא אתמר ולענין מעשר פסק כר"י ור"ל באתרוג בת ששית הנכנס לז' דוקא כדאתמר בגמרא ולגבי שאר מעשרו' דמ"ב ומ"ע פסק כר"ג דאזיל בתר לקיטה וכרבותינו שבאושא יע"ש ודוק.

פרק ט

הלכה ב

שורש דין פדיון נטע רבעי הרוצה **לפדות נטע רבעי כו' ואין פודין במחובר והרי הוא ממון גבוה לפיכך אינו נקנה במתנה**. זה לי ימים שנשאלתי מאת הגביר הח"ר חיים מירקאדו הלוי נר"ו אם יכולין לפדו' נטע רבעי כשהגפן עדיין היא בוסר ולא הבשילו אשכלותיה ענבים.

תשובה ראיתי להטור ז"ל בי"ד ר"ס רצ"ד שכתב שהגרעינין והקליפין והנץ והזגים והגרעי' של ענבים ותמד העשוי מהם והפגים והתמרים שאינם מתבשלים והענבים שלקו ואינן נגמרים בבישולם כולם חייבים בערלה ופטורים מנטע רבעי ע"כ וכתב מרן ב"י דמ"ש רבינו כולם חייבים בערלה ופטורים מנטע רבעי נראה שחוזר אפי' לפגים ולתמרים שאינן מתבשלים שגם הם מותרים ברבעי ושכן משמע מדתניא פרי אתה פודה ואין אתה פודה לא בוסר ולא פגים עכ"ל הנה מבואר יוצא דבוסר פטור מרבעי ולא בעי פדיון.

ואולם אכתי י"ל דדוקא בוסר שלא הגיע לפול הלבן הוא דפטור משום דלאו עיקר פרי הוא דלענין ברכה נמי אינו מברך ב"פ העץ כי אם בפ"הא וכמ"ש הרא"ש והתוס' בברכו' דל"ו ע"ב וכ"פ הטור א"ח סי' ר"ב אבל כשהגיע לפול הלבן דמברך בפ"הע אפשר לומר דפרי גמור הוי לענין פדיון נטע רבעי וכן ראיתי למרן כ"מ כאן עמ"ש רבינו דנטע רבעי אינו ניתן במתנה אא"כ נתנו בוסר והקשה לו ז"ל דלא הול"ל בוסר דמשמע אפי' גדול כפול הלבן וכשהוא כפול הלבן הרי הוא כפרי גמור לענין ברכה אלא הכי הול"ל שהוא נותנו כשהוא סמדר יע"ש. וכן ראיתי להתי"ט בפ"ק דערלה מ"ז ד"ה סמדר שכתב דהבוסר דין נטע רבעי יש לו וכ"כ בפ"ה מהל' מ"ה ד"ה ובין שניתן לו במתנה יע"ש ולפ"ז נראה לענין דינא שאין לפדות נטע רבעי בבוסר אלא כשהגיע הבוסר לפול הלבן ושיעור הפול הלבן כתב מרן בשולחן ערוך אורח חיים סי' ר"ב שאין אנו בקיאין בו הלכך צריך שימתין עד שיהיה גדול ביותר ומדברי התוס' בגיטין דל"א ע"א ד"ה ובשעת כניסת מים נראה מבואר דכל שנכנס לחלוחית בבוסר שיכול לעצור מהן כל שהוא הרי הוא בוסר גמור ויצא מכלל סמדר כן נראה לי ומ"מ אכתי דן אנכי דאף כשהגיע הבוסר לשיעור זה של פול הלבן אין פודין אותו והיינו טעמא דחזינא לרבינו בפי' המשנה בספ"ק דערלה מ"ח שכתב דכל הני דתנן במתני' שם דפטורים מרבעי היינו טעמא מפני שנטע רבעי אינו אסור בהנאה אלא נאכל לבעלי' הראשוני' כמ"ב ואין מתקדש בקדושת מ"ב אלא דבר הראוי לאכיל' וכ"כ הרע"ב ז"ל שם יע"ש ולפי טעם זה נלע"ד דאף בבוסר שהגיע לפול הלבן אין בו דין רבעי שהרי לענין מעשר כתב רבינו בפ"ב מה' מעשר הל' ה' דעונת המעשרות הוא כשיגיעו הפירות לזרוע ולהצמח וכתב שהענבים עונתן למעשר הוא משיראה החרצן שלהן מבחוץ ובפירו' המשנה ברפ"ק דמעש' ביאר דבר זה יותר דהיינו כשיתרככו ויזדככו כ"כ זגי הענבים עד שיראו הגרעינים מבחוץ לרוב הימים שבתוכה יע"ש ושיעור דבר זה ברור הוא שהוא כשהענבים הבשילו אשכלותיה יפה יפה עד שיראה הזג מבחוץ וכן נר' מבואר מדברי רבינו בפ"ד מה' שביעית מ"ח

דתנן הבוסר משהביא מים אוכל בהן פתו בשדה הבאישו כונס לתוך ביתו וכן כיוצא בו בשאר שני שבועי חייבים במעשרות וכתב רבינו שם הבאישו שיהיו הגרעינים שבתוך הגרגרים נראין מבחוץ לרוב צחות הגרגיר כשיכנסו תוכו מים והביא ע"ז הענין שם באישה מפני שהוא קרוב להתעפש ולהשחית כשיניחוהו ע"כ הרי דעונת הבוסר למעשר הוא כשהבשילו הענבים עד שהן קרובים להתעפש ולהשחת ולפי' הר"ש צ"ל שם עד שיתחילו להתבשל יע"ש ולפ"ז נראה ברור שהבוסר כל עוד שלא התחיל להתבשל אפי' שהוא נקרא פרי לענין ברכ' כיון דלעונת המעשרו' בעינן פרי הראוי לזרוע ולהצמח כדנפק"ל מקרא דתבואת זרעך ופחות מכן אינו מתקדש בקדושת מעשר גם לענין רבעי אינו חייב כמ"ש רבינו דבעינן לו עד שיבואו לעונת המעשרות.

ומעתה מה שהוקשה לו למרן בכ"מ בפ"ט אמאי כתב רבינו בוסר ולא כתב סמדר לפי האמור אין כאן קושיא דאע"ג דבוסר חשוב פרי לענין ברכה וכן לענין ערלה מחוייב בערלה הוא שהרי נקרא פרי מ"מ לענין רבעי אינו מתקדש אלא שיבשלו ולכך יכול ליתנו במתנה כשהוא בוסר כיון שאין בו קדושת רבעי ואין אנו צריכין למה שנדחק הרב תיו"ט בפ"ה מה' מ"ב ובפ"ק דערלה מ"ז דאע"ג דרבעי נוהג בו מ"מ יכול ליתנו במתנה כיון דעדין לא באו לעונת המעשרות דדבר זה לא ניתן ליאמר כלל דמאחר דרבעי נוהג בו והרי הוא קדוש בקדו' רבעי איך יכול ליתנו במתנה הרי מאחר שהוא ממון גבוה אינו יכול ליתנו במתנה כמ"ש בקידושין דנ"ד יעש"ב.